

GYVIEJI ARCHYVAI

Kaimai ir kaimiečiai

1795 metais Dubičiuose buvo 16 dvarui priklausiusių kiemų su kiek daugiau nei 100 gyventojų (be Kunigiškių). Vieną trečdalią kaimo gyventojų sudarė Joniai, kita – Svedai.³

Iš XIX amžiaus vidurio yra išlikę beveik pilni duomenys apie Dubičių bažnytkaimį. Pasak 1845 metų inventoriaus, jame buvo 20 kiemų su 123 gyventojais (vis dar be Kunigiškių). Tai rodo, kad kaimas per pusimtį metų beveik nepaugėjo. Buvo 6 Jonių ir net 7 Svedų šeimos. Kitos pavardės įrašytos po vieną kartą. Tai – Namičkos, Zalanskai, Jaroševičiai, Verbickai, Dzekevičiai, Balcevičiai ir Turonai.⁴

1850 metų inventoriuje prie „dvariokų“ jau priskirti ir Aviziniai, Raginiai, Karpiai (Karpavičiai). Puzo ar Puzuko pavardės iš viso nėra, užtat sąrašuose šmėstelė Savostų pavardė.⁵

Po 1861 metų reformos Dubičiai buvo priskirti prie Kaniavos valsčiaus.

1863 metais Dubičiams vėl buvo lemta išgarsėti. Apie juos nuolat sukiojosi Liudviko Narbuto sukilėlių būrys. Neilgai kovojo, nes gegužės 4 dieną žuvo pats būrio vadas ir dar 12 jo kovos draugų. Sukilėlių stovyklą rusų kapitonas Timofejevui parodė Bazilius Karpis (Karpavičius), susigundęs pažadėtuju 1000 rublių atlyginimu. L. Narbutas žuvo, o išdavikas tegavo kelis rublius. Kai pradėjo priekiausti kapitonus Timofejevui, tas atsövē, kad Bazilius ir šitų, girdi, nesėpėsi pragerti. Taip ir atsitiko. Po poros savaičių į Dubičius užsuko A. Paradvoskio (Ostrogos) būrys ir pakorė Judą.

XIX amžiaus paskutiniame trečdalyje gyventojų skaičius labai sparčiai augo. XX amžių Dubičiai sutiko jau turėdami daugiau nei 300 gyventojų (158 vyrų ir 153 moteris). Kaimo žmonėms priklausė 517 dešimtinių (apie 560 ha) žemės.⁶

Kaniava. Šiandien žmonės žino tik vieną mažitį Kaniavos kaimelį, kuriame – apie 20 sodybų ir pusšimtis gyventojų. Senais laikais buvo kitaip. Kaniavą pranocho tik Merkinės, Perloja, Valkininkai, gal dar Dubičiai. Pagaliau ir vietovių tokiu pavadinimu būta net trijų. Kaniavų apžvalga pradėkime nuo... Panočių vidurinės

Ko dar nežinome apie Ūlos kraštą

mokyklos. Ten, kur yra jos pastatai, daugelį amžių buvo Ūlos krašto administracinis centras. Tai Kaniavos karališkasis kiamas dar XIV amžiaus pabaigoje (minimas „Kryžiuočių kelių aprašymuose“). XVI amžiuje – valsčius, XVIII ir XIX amžiuje – seniūnija. XIX amžiaus antroje pusėje ir XX amžiaus pradžioje – vėl valsčius, o dabar – ir vėl seniūnija. Panočių mokyklos teritorija daugelyje dokumentų buvo įvardijama kaip Kaniava.⁷ XX amžiaus pradžioje žmonės ją dar vadino Mažąja Kaniava, o Didžioji Kaniava (kaimas) buvo už 4 kilometrų pietvakarių kryptimi, netoli Kaniavos (Paršelio) ežero.

Kaniavos ir Dubičių girininkijos sodybvietė (dar įvardijama kaip dvaras, palivarkas) buvo apie 3 kilometrų į rytus nuo Didžiosios Kaniavos ir apie 3 kilometrų į pietus nuo Mažosios Kaniavos. Dabar toje vietoje yra bebaigiantis sunykta Paudros kaimelis.

Pagrindinė Kaniavos valsčiaus gyventojų prievolė buvo žirgų auginimas. Pagal 1528 metų inventorių kaniaviškiai turėjo pristatyti 17 žirgų.⁸ Nuo to tikriausiai kilęs ir vietovės pavadinimas. Prisirinkime, kad už 25 kilometrų buvo šunininkų gyvenvietė Sobakincai. O knygoje „Dubičiai“ nevykusiai (mano požiūriu) teigiama, kad Kaniava kilusi iš kito slaviško žodžio *kanava*, kas reiškia griovį.

1641 metų *ordinacijoje* Kaniava vadinama miestu. Girininkijos valdos ribojosi su *miestietiškais* Kaniavos valakais, kurių būta net 40, o tai sudarė apie 850 ha žemės.⁹ 1672 metų inventoriuje nurodoma, kad po rusiškosios okupacijos „žmonių liko mažai, gal 10 dūmų“.¹⁰ Po nelaimių Kaniava atsigavo ir XVII amžiaus pabaigoje vėl vadinama miesteliu.

1795 metais kaimo buvo 20 kiemų su 166 gyventojais. Būta trijų Karsakų (ne Karsokų!) ir dviejų Kavaliauskų šeimų. Kitos pavardės įrašytos po vieną kartą. Tai Chaleckas, Čenys, Vaicekauskas, Mikolaiveičius, Miklušis, Bernatavičius, Rudzevičius, Svedas, Sužiedėlis, Liolys, Marčiukas, Vaškėlis ir Iksalala.¹¹

Per 50 metų kaniaviškių pa-

vardės smarkiai pasikeitė. 1845 ir 1850 metų inventoriuose nėra Chaleckų, Liolių ir Mikolaiveičių. Užtat įrašytos naujos pavardės: Učkuronis (Marčiuko – Marcevičiaus žentas), Vaitkūnas, Vilčinskas, Sukackas, Pilinka, Kalonas, Šiškevičius, Kiesa, Ščesnulevičius, Pekorius, Petrušis.¹² Greičiausiai viename (senajame) inventoriuje įrašyta žmogaus pavardė, o naujesniame pravadė, arba atvirkščiai, todėl tokia didelė pavardžių gausa. Beveik visos pavardės ir dabar populiarios kaip pačiame kaime, taip ir visoje Kaniavos seniūnijoje.

XIX amžiaus pabaigos lenkų enciklopedija „Słownik geograficzny“ nurodo, kad 1866 metais Kaniava turėjo 258 gyventojus, o pačioje XX amžiaus pradžioje, pasak J. Gaškovičiaus, joje gyveno net 467 žmonės. Jiems priklausė 683 dešimtinės (apie 720 ha) žemės.¹³

Panočiai. Kaimas greičiausiai pradėjo kurtis po Valakų reformos (1557 m.), nes kol kas ankstyviausi įrašai apie juos aptikti iš XVII amžiaus pirmos pusės. 1641 m. ordinacija mini Panočių apygirę, Panočių dvarą ir jo savininkę Trečikiene (Trecekova).¹⁴ Kaimui priklausė 7 valakai žemės. Ir kaimas, ir šalia esantis Kaniavos dvaras buvo sudeginti per 1655-1661 m. rusų okupaciją. 1672 m. inventoriūs nurodo, kad dvaras jau atstatytas, o kaimo būklė labai sunki. Likę tik trys vargani dūmai (sodybos), apdirbantys vos vieną valaką.¹⁵

1795 metų surašymas Panočiuose atrado 9 sodybas su 53 gyventojais. Tuo metu kaime gyveno Pilinkos, Kraulaidžiai, Vaitoniai, Bartkevičiai, Bruzgelevičiai. Būta net trijų Staselų šeimų.¹⁶ Kelis dešimtmečius kaimas nei augo, nei nyko. Po 50 metų tebebuvo 9 kiemai ir gerokai pasikeitusios pavardės. Jau gyveno Čeniai, Bagdonavičiai, Kalonai, Sabaliauskai, Vaškėliai, Valackos. Likusi tik viena Staselų šeima, o Bartkevičių iš viso nėra.¹⁷

Pačiame XIX amžiaus viduryje kaime gyveno 72 žmonės. Gal dėl dukrų ir žentų gausos pavardžių vėl gerokai padaugėjo. Taigi 6 dešimtmetyje Panočiuose gyveno Kraulaidžiai, Pilinkos, Vaitoniai, Valackos, Čeniai (su žentu Bagdonavičiumi), Staseliai, Sužiedėliai, Pekoriai, Maliukevičiai, Bruzgelevičiai, Vaškėliai, Kalonai, Kovalskiai. Pastaroji pavardė kelia abejonių. Greičiausiai tai bus klaidingai užrašyta Kavaliauskų pavardė. Atskirai inventoriuje paminėtos Skamarako, Rudzio, Marcinkos, Mikolaiveičiaus pavardės. Panašu, kad šie buvo samdiniai.

Apie 1890 metus, pasak „Słownik geograficzny“, Panočiuose buvo 111 gyventojų, iš kurių net 37 buvo „revizinės sielos“. Taip buvo vadinami vyriškiai, atlikinę prievolės Rusijos imperijai (mokėję mokesčius, privalėję tarnauti kariuomenėje ir pan.)

Pačioje XX amžiaus pradžioje Panočiuose gyveno 133

žmonės (69 vyrai ir 64 moterys). Kaimiečiams priklausė 212 dešimtinių (apie 230 ha) žemės.¹⁸

Mikalčiūnai. Kiek šiauriau Panočių yra nedidelis Mikalčiūnų kaimelis. Tiesa, nedidelis jis šiandien, o prieš 200-300 metų tai buvo visai nemažas, kartais netgi didokas sodybus.

Tikrų duomenų apie jį turime iš XVII amžiaus. 1672 metų inventoriūs nurodo, kad prieš okupaciją (t. y. iki 1655 metų) kaime buvo 10 valakų žemės, iš kurių 5 buvo užimti, o 5 laisvi. Šie skaičiai pakisa mintį, jog kaimas buvo kūrėmsi atėjusios ir sudegino kaimą, todėl inventoriūs nurodo 5 skurdžius dūmus, kurie dirbo vos 1,5 valako, nes daugiau neįstengė.¹⁹ Vėlesniais laikais sodybą atsigavo ir XVIII amžiuje jau dirbo visus 10 valakų.

1795 metais kaime buvo 13 sodybų su 99 gyventojais. Valsčiai lažo nėjo, o mokėjo činčą Kaniavos valstybinio dvaro valdytojams. Tais metais kaime gyveno Valackų, Bruzgelevičių, Pekorių, Čenių, Čuzmų, Marcinų, Ramaškų šeimos. Taip pat būta dviejų Kavaliauskų ir net trijų Valiukevičių.²⁰ Visos pavardės ir dabar žinomos Kaniavos seniūnijoje, išskyrus Čuzmos. Gal vėliau ji transformavosi į Kudžmos?

Per kitą pusimtį metų kaimiečių pavardės smarkiai pasikeitė. 1845 ir 1850 metų inventoriai nurodo ir Svedų, Sužiedėlių, Bernatavičių, Razukevičių, Molių, Jazukevičių,

Mikolaiveičių šeimas. Pastebima, jog Sakavičius ir Sužiedėlis į kaimą atėjo užkurio mis.²¹

XX amžiaus pradžioje Mikalčiūnuose gyveno 187 žmonės (95 vyrai ir 92 moterys). Kaimui priklausė 333 dešimtinės (apie 360 ha) žemės.²²

Svarbus įvykis, susijęs su XVIII amžiaus Mikalčiūnų gyvenimu, atsitiko... 1967 metais. Tų metų spalio 22 dieną Vladas Valiukevičius kasė duobę bulvėms netoli nuo savo namų. Ir iškasė molinį puodą su 390 pažaliavusių monetų.²³ Visos jos iš XVII ir XVIII amžiaus, taigi užkastos maždaug prieš 200 metų. Gal tai buvo paskutiniame amžiaus dešimtmetyje, kai Lenkijos – Lietuvos valstybė buvo žlugimo išvakarėse ir padėtis buvo labai nestabili ir netgi pavojinga? Įdomu dar ir tai, kad visos monetos „šeštakiai“ – šėsių grašių vertės. Ne tik lietuviškos, bet ir lenkiškos, prūsiskos.²⁴ Lobio, saugomo Nacionaliniame muziejuje, radimas rodo, kad prieš du šimtą metų Mikalčiūnuose gyventa taupių ir pasiturinčių žmonių.

Kaniūkai. Vos per vieną kilometrą į pietus nuo Panočių yra Kaniūkai. Lietuvoje yra daug kaimų tokiu pavadinimu, kurio kilmė labai aiški. Visuose Kaniūkuose gyvenę arklininkai – *kaniūkai*, kurių pagrindinė prievolė buvo arklių auginimas didžiojo kunigaikščio ar magnato dvarui. Pirmoji žinia apie Kaniūkus yra 1672 metų inventoriūs. Okupantai ir čia parodė didelį nuoseklumą

– apiplėšė ir sudegino. 1672 metais kaimas labai suvargęs su 6 skurdžiom sodybom.²⁵

XVIII amžiaus pabaigoje Kaniūkuose buvo 13 kiemų su 91 gyventoju. Sodybų šeimininkai buvo Sukackas (vardas nenurodytas), Tamošius Bernatavičius, Vaitkūnas (vardas nenurodytas), Baltramiejus Rudzevičius, Jonas Bernatavičius, du Motiejai Kavaliauskai, Jurgis Kavaliauskas, Kazimieras Čuzma.²⁶ Kaimas visą laiką priklausė Kaniavos valstybiniam dvarui, kurio pašonėje ir buvo.

Po to per keliasdešimt metų kaimas ne tik neišaugo, bet netgi sumažėjo. 1850 metų inventoriūs randa Kaniūkuose 15 kiemų, bet tik 73 gyventojus, kurių pavardės smarkiai pasikeitusios. Rudzevičiai, Kavaliauskai, Bernatavičiai išlikę, bet dauguma pavardžių naujos. Tai Pekorius, Marcinka, Sužiedėlis, Valentukevičius, Puzas, Kraulaidys, Juodkevičius. Čia tikriausiai vėl turime atvejį, kai pavardės maišomos su pravadėmis, todėl tokia didelė jų kaita. Antroje amžiaus pusėje Kaniūkuose apsigyvena ir Sablinskių, Pilinkų, Kalonų, Maliukevičių, Čiurylių šeimos.²⁷

Po baudžiavos panaikinimo gyventojų skaičius augo sparčiai. Dvidešimtajį amžių Kaniūkai sutiko turėdami 164 gyventojus (83 vyrai ir 81 moteris). Kaimiečiams priklausė 319 dešimtinių (apie 350 ha) žemės.²⁸

Tęsinys. Pradžia Nr. 93, 94, 95, 97, 98, 1, 2, 3, 4, 8, 9

Vidas ABROMAITIS
Parengė
Regina LUKOŠEVIČIENĖ

Kovos dėl laisvės, vykusių ir mūsų rajone

Leidykla „Briedis“ pristato Povilo Gaidelio knygą „Lietuvos kovos dėl laisvės 1941–1953“

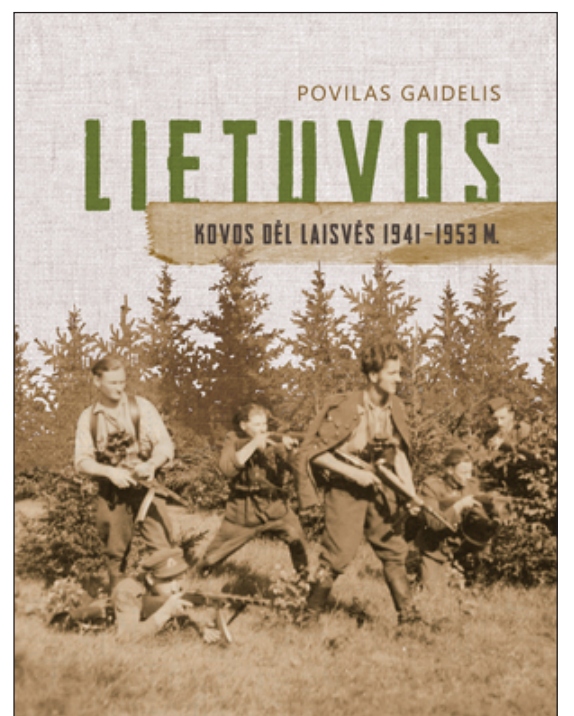
Šioje knygoje pasakojama apie dramatišką Lietuvos istorijos laikotarpį – ginkluotą tautos pasipriešinimą raudoniesiems okupantams, pradant 1941 m. birželio sukilimu ir baigiant partizanų kovomis, kurios užsitęsė iki pat šeštojo dešimtmečio pradžios.

Daugiausia dėmesio skiriama ginkluotiems susirėmimams ir mūšiams, narsiausioms Laisvės kovotojų operacijoms, pasaloms ir išpuoliams prieš kur kas gausesnį priešą – sovietų enkavedistų būrius ir jų vietinius pakalikus. Toli gražu ne visi susirėmimai su okupantais Laisvės kovotojams baigėsi sėkmingai, tačiau net skaudūs pralaimėjimai tapo jų ryžto, narsos, pasiaukojimo ir meilės Tėvynei pavyzdžiu.

Autorius Povilas Gaidelis ne tik smulkiai aprašo svarbiausių mūšių (tokių kaip Panaros, Kiauneliškio kautynės, Kalniškės mūšis, Merkinės puolimas ir t.t.) detales, bet ir skiria dėmesio Laisvės kovotojų iškiliausioms asmenybės, partizanų mokymams, ginkluotei, netekimams, net buičiai.

Knygoje remiamasi istorikų darbais ir liudininkų prisiminimais, pasakojama apie lietuvių ir latvių Laisvės kovotojų bendrus veiksmus. Tose kruvinose kautynėse, paženklintose daugybės kritusių partizanų kraujui, buvo rašomi didingi, bet kartu be galo tragiški XX a. Lietuvos istorijos puslapiai.

Be šios P. Gaidelio knygos, leidykla „Briedis“ taip pat yra išleidusi „100 širdžių ant laisvės kovų aukuro“, kurioje pateikiamos Laisvės kovotojų biografijos.

³ LVIA. F. 515. Ap. 15. B. 160.

⁴ LVIA. F. 525. Ap. 3. B. 111.

⁵ LVIA. F. 525. Ap. 2. B. 1312.

⁶ Vilenskaja gubernija... Koniavskaja volostj. C. 198.

⁷ W. Szukiewicz. Poszukiwania archeologiczne w powiatach Lidz kim i Trockim (gub. Wileńska)/Światowit. 1901. T. III. S. 59.

⁸ B. Kviklys. Mūsų Lietuva. V., 1989. T. I. P. 420.

⁹ LMAB RS. F. 11-10.

¹⁰ LVIA. F. 525. Ap. 8. B. 440.

¹¹ LVIA. F. 515. Ap. 15. B. 160.

¹² LVIA. F. 515. Ap. 15. B. 954; LVIA. F. 525. Ap. 2. B. 1312.

¹³ Vilenskaja gubernija... Koniavskaja volostj. C. 198.

¹⁴ Ordinacija... C. 225.

¹⁵ LVIA. F. 525. Ap. 8. B. 440.

¹⁶ LVIA. F. 515. Ap. 15. B. 160.

¹⁷ LVIA. F. 525. Ap. 2. B. 1312.

¹⁸ Vilenskaja gubernija... Koniavskaja volostj. C. 199.

¹⁹ LVIA. F. 525. Ap. 8. B. 440.

²⁰ LVIA. F. 515. Ap. 15. B. 160.

²¹ LVIA. F. 525. Ap. 2. B. 1312.

²² Vilenskaja gubernija... Koniavskaja volostj. C. 199.

²³ Z. Duksa. Rastas lobis/Literatūra ir menas. 1967. Gruodžio 16.

²⁴ Ten pat.

²⁵ LVIA. F. 525. Ap. 8. B. 440.

²⁶ Ten pat.

²⁷ LVIA. F. 525. Ap. 2. B. 1312.

²⁸ Vilenskaja gubernija... Koniavskaja volostj. C. 198.